

■ Nutná obrana

Strach z útoku může hrát roli při posouzení beztrestnosti. Senát řeší úpravu nutné obrany

Adéla Nekvasilová

adela.nekvasilova@economia.cz



Nutná obrana je institut, který opravňuje osobu bránit se útočníkovi a ochránit tak společenské hodnoty jednáním, které by jinak bylo považováno za trestné. Zákon tuto obranu limituje požadavkem, aby nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Posuzování toho, co je a co už není nutná obrana, se ale může změnit. Senátoři totiž v posledním roce řeší novelu trestního zákoníku, která se týká právě tohoto ustanovení.

S návrhem přišel loni v létě senátor Zdeněk Hraba, který tak reagoval na nebývale vysoký počet vloupání na přelomu let 2019 a 2020. Hraba prosazoval například bližší specifikaci intenzivního excesu (tedy překročení mezi nutné obrany). Podle jeho návrhu by se za nutnou obranu považovalo jednání v silném rozrušení, ve zmatku nebo ve strachu způsobeném úletem. A to i tehdy, když by toto jednání podle dosavadní úpravy mohlo být považováno za jednání zcela zjevně nepřiměřené.

Další změnou byla specifikace nutné obrany v obydlí obránce. Tam má být podle Hrabu nutnou obranou vždy, pokud obránce nezpůsobil smrt úmyslně. Tedy i tehdy, když byla obrana zcela zjevně nepřiměřená, přičemž návrh výslovně povoluje i užití zbraně. Chráněné zájmy byly v tomto případě zúženy na život, zdraví a majetek a vstup do obydlí musel spočívat v neoprávněném vniknutí, přičemž pod to spadalo i vniknutí pomocí lsti.

Podle expertů jsou ale tyto návrhy kontroverzní. „České právo historicky nadřazuje právo na život

a zdraví nad právem na majetek. Aby se mohla změnit úprava nutné obrany ve prospěch oprávněného použití násilí či zbraně proti životu a zdraví při ochraně vlastního majetku, tak podle mého názoru musí proběhnout široká celospolečenská diskuse, tudíž takový návrh je nyní excesivní,“ říká Filip Seifert z advokátní kanceláře Seifert a partneři. „Takové ‚omezení‘ zájmů chráněných trestním zákoníkem v případě navrhované úpravy nutné obrany v obydlí ‚pouze‘ na ochranu života, zdraví nebo majetku považujeme za nekoncepční,“ dodává advokát Vojtěch Boldys z advokátní kanceláře CEE Attorneys.

Návrh navíc podle Seiferta vnáší nejjasnosti do použitých právních pojmů.

Naopak Jakub Šefrna z advokátní kanceláře Toman & Partneři chápe každého, kdo považuje své obydlí za neproniknutelnou pevnost. Tito lidé si myslí, že dovnitř by se měl dostat pouze ten, komu to bylo umožněno pozváním nebo povolením soudním rozhodnutím. „Ve skutečnosti však takové omezení zkrátka neplatí a najdeme nejednoho, kdo do obydlí přichází nepozván či mimo svou úřední povinnost,“ říká advokát. Podle něj by proto měl mít obyvatel obydlí možnost se ihned a účinně bránit. „Podporuji rozšíření nutné obrany i tak, aby bylo za přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem považováno pouhé vloupání do obydlí. Jinými slovy, aby mohl obyvatel obydlí ke zmaření vloupání použít obranu i zjevně nepřiměřenou způsobu útoku,“ dodává Šefrna.

Senátor Hraba také navrhl úpravu tzv. putativní (domnělé) obrany. O tu jde v případech, že se obránce brání proti útoku, který považuje za skutečný, i když v daném případě o útok nejde. Hraba v návrhu připouští vznik trestní odpovědnosti za nedbalostní trestný čin, jako tomu je i v současnosti, ale pouze za předpokladu, že omyl spočívá v hrubé nedbalosti „obránce“. V současnosti zákon posuzuje, nakolik mohl obránce rozeznat, že o útok nejde, ale že se jedná třeba jen o žert. Přijetí Hrabova návrhu by obránci dalo teoreticky možnost nepřemýšlet nad svým činem v době, kdy ještě může situaci ovlivnit, a místo toho rovnou jednat.

Podle Boldyse ale tato úprava není nutná. „Domníváme se, že

„zvýšení“ kritéria trestnosti jednání v putativní nutné obraně pouze na tzv. hrubou nedbalost by mohlo vést k nežádoucímu nadužívání předmětného institutu,“ upřesňuje své obavy.

Senát novelu v prvním kole doporučil. Ústavně-právní výbor ale letos v únoru doporučil ke schválení pozměňovací návrh, který neobsahuje úpravu putativní obrany a nutné obrany v obydlí. Výbor přitom v návrhu ponechal rozšíření okolností, které ospravedlňují porušení podmínek přiměřenosti nutné obrany. Podle této verze tak osoba, která meze překročí, není trestně odpovědná, jednala-li v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli, které jí útok způsobilo.

„Taková změna je ve prospěch obránce, tedy je správná. Útočník nese odpovědnost za jím vyvolaný stav a stres způsobený útokem může být hnacím motorem takové obrany. Proto tento návrh vítám,“ říká Seifert. Zároveň ale dodává, že jde o okolnosti spočívající v duševním světě každé osoby. Dá se proto očekávat, že to bude v praxi obtížně dokazatelné i z hlediska odborného posouzení a je možné, že nebude soudy aplikováno. „V pozici obhájce pak budu obtížně argumentovat naplněním této okolnosti a patrně nelze počítat s tím, že by se vyšetřující orgány snažily primárně samy prokázat naplnění tohoto znaku. A pak také nelze vyloučit, že s takovým institutem budou vznikat pokusy o jeho zneužití,“ uzavírá Seifert.



Nutná obrana je institut, který opravňuje osobu bránit se útočníkovi a ochránit tak společenské hodnoty jednáním, které by jinak bylo považováno za trestné. Foto: Shutterstock

■ Komentář

I whistlebloweři mají povinnost ověřit si fakta

Arthur Braun

autori@economia.cz



Evropský soud pro lidská práva (ESLP) v únoru potvrdil výpověď lékaře státní nemocnice v Lichtenštejnsku, který podal trestní oznámení na nadřízeného primáře kvůli podezření z aktivní eutanazie (Gawlik vs. Lichtenštejnsko 23922/19).

Podezření se nepotvrdilo, lékař v důsledku toho nejenom dostal výpověď, ale dokonce ztratil pracovní vízum a musel Lichtenštejnsko opustit.

Soud vzal v úvahu šest kritérií pro posouzení přiměřenosti (a tedy nezbytnosti) zásahu do práva zaměstnance na svobodu projevu. Ta by si měl uvědomit již v počátku každého oznamovatele:

■1. Veřejný zájem na zveřejněných informacích: V případě, že jsou pa-

cienti ohroženi, veřejný zájem zde bezpochyby existuje.

■2. Pravdivost zveřejněných informací: Oznamovatel má povinnost si skutečnosti ověřit, než oznámí tak podstatné a potenciálně poškozující informace. Lichtenštejnské soudy zjistily, že oznamovaná podezření byla zjevně neopodstatněná. Lékař nenahlédl do všech spisů pacientů, kde byly detailnější informace o jejich zdravotním stavu.

■3. Újma způsobená zaměstnavateli: Tvrzení, že ve státní nemocnici byla prováděna aktivní eutanazie, zcela jistě poškodilo pověst a zájmy nemocnice, která primáře zaměstnávala, a v obecném důsledku i důvěru veřejnosti v poskytování lékařské péče v jediné veřejné nemocnici v Lichtenštejnsku. Dále byla poškozena osobní a profesní pověst primáře.

■4. Existence alternativních kanálů pro zveřejnění informací: Ne-

bylo možné očekávat, že by lékař jakožto oznamovatel své podezření nejprve sdělil svému nadřízenému primáři, kterého se přímo týkalo. Pokud jde o interní kanál pro podávání zpráv, existovalo riziko, že se o oznamovatelově podezření dozví rovnou primář. Žalobce proto mohl oprávněně vycházet z předpokladu, že ani tímto způsobem nelze dosáhnout nápravy.

■5. Motivy žadatele ke zveřejnění: Vnitrostátní soudy neshledaly, že by

stěžovatel jednal z osobních motivů, například že by se snažil o odchod svého nadřízeného.

■6. Závažnost sankce: Ačkoliv výpověď byla nejzávažnějším postihem lékaře a jistě má odstrašující efekt vůči dalším potenciálním oznamovatelům, ESLP ve výsledku uznal, že zásah soudů do stěžovatelova práva na svobodu projevu, zejména do práva na šíření informací, byl přiměřený sledovanému legitimnímu cíli.

ESLP se postavil na stranu zaměstnavatele a odvolal se hlavně na druhé a třetí kritérium. Whistleblower má podle něj povinnost si fakta ověřit, než podnikne tak závažné kroky a obvinění zveřejní.

Ukazuje se, že ne vždy musí být whistleblower za hrdinu, ale že je nutné zvážit, zda má dotčený pro závažná tvrzení dostatek informací.

Není bez zajímavosti, že na Slovensku i v Maďarsku může ozna-

movatel kartelové dohody dostat podíl z vymáhaných pokut – což může vyvolat otázky ohledně jeho motivace.

Důležité je, že za několik měsíců bude ochrana whistleblowingu platit i v Česku na základě zvláštního zákona.

Do letošního 17. prosince má nový zákon vstoupit v platnost (jedná se o poslední den pro přijetí příslušné evropské směrnice). Znamená to jasnější pravidla, ale i nové povinnosti zaměstnavatelů. Nejen že nesmí sankcionovat oznamovatele, ale musí podle současného návrhu do konce března příštího roku vybudovat nezávislou ohlašovací strukturu (tzv. vnitřní oznamovací systém), pokud v předchozím kvartálu zaměstnávali v průměru více než 25 osob.

Autor je advokátem a managing partnerem v bvp Braun Partners

~
Lékař v důsledku oznámení dostal výpověď, ztratil vízum a musel zemi opustit.